

Menetlusõiguse kaasus

Interneti müügikeskkonnas pakub üks isik odavalt müügiks kullast ehteid. Ta lepib meili teel ostust huvitatud isikuga kokku kohtumispaiga, kus toimub tehing. Kuigi ehted paistavad esmapilgul ehtsad, selgub hiljem, et tegemist on võltsingutega. Politseil ei õnnestu esialgu kelmi tabada.

Ühel päeval märkab uurija U, et internetti on jälle ülesse pandud varasematega sarnane kuulutus. Ta võtab ise müüjaga ühendust, esitleb ennast ostust huvitatud isikuna ja lepib kokku kohtumise ühes ostukeskuses. Uurija kutsub kohtumisel kaasa oma kolleegi, kes jälgib kohtumist esialgu eemalt. U mängib kohtumise alguses tavalist ostust huvitatud isikut, kui ta aga veendub, et tegemist ongi varasematele kaasustele sarnaste võltsitud ehetega, annab ta kolleegile märku ja koos peetakse ehete müüa M KrMS § 217 lg 2 p 1 alusel kinni kahtlustatavana kelmuse katses.

Kui M-i kinnipidamisest on möödunud peaaegu 48 tundi, esitab kannatanu K kuriteoavalduse nädala eest toimunud veel ühe samasuguse kelmuse kohta. K kuulatakse kannatanuna üle, milles käigus ta mh kirjeldab võltsehete müüjat, kes sarnaneb vägagi M-ile. K ütlushi ei deponeerita.

Uue lisandunud kuriteoepisoodi tõttu koostab uurija 48 tunni möödumisel esialgsest kinnipidamisest KrMS § 217 lg 2 p 2 alusel uue kahtlustatavana kinnipidamise protokoll, mille alusel hoitakse M-i veel 48 tundi arestimajas (1).

Kuna on tõenäoline, et uuritavate kelmuste kohta olulised tõendid võivad olla M-i arvutis, väljastab prokurör läbiotsimismääruse. Määruse resolutiivosa kohaselt võib „M-i kodust otsida arvutit, milles võivad asuda uuritava kuriteo (kelmuse) kohta olulised tõendid.“ Politsei leiabki läbiotsimisel M-i elutoa laualt arvuti. Läbiotsimisele kaasavõetud narkokoer reageerib aga kõõgis ühe kohvipaki peale, mille läbivaatamisel leitakse seal suures koguses kanepit.

Arvuti läbivaatamise tulemusena avastatakse M-i meilisuhklus teiste kannatanutega. Kuna kannatanuid on väga palju, valib prokurör lisaks U ja K-ga seotud episoodidele veel välja 3 kõige suurema kahjuga juhtumit. Ülejäänud episoodide osas otsustab ta kriminaalmenetlust viitega KrMS §-le 203 karistuse ebaotstarbekuse põhimõtte tõttu mitte alustada, kuna leiab, et nendes süüdimõistmine ei suurendaks olulisel määral M-i niigi oodatavat karistust (2).

Prokuratuur esitas M-le süüdistuse kelmuses (KarS § 209) ja narkootilise aine suures koguses ebaseaduslikus käitlemises (KarS § 184).

Kohtuliku arutamise käigus vaidlustab kaitsja M-i kinnipidamise ja süüdistuse esimeses (U-ga seotud) episoodis, kuna leiab, et uurija poolt M-i nõ lõksu meelitamise näol oli tegemist kuriteo matkimisega (KrMS § 126⁸), milleks puudus kohtu luba (3).

Kaitsja hinnangul ei ole lubatud tõend ka läbiotsimisel äravõetud arvutist avastatud meilisuhklus M-i ja kannatanute vahel, kuna läbiotsimine toimus vaid prokuröri määruse alusel, samas nõuab Põhiseaduse § 43, et üldkasutataval teel edastatud sõnumite saladust võib riivata vaid kohtu loal (4).

Kaitsja vaidlustas veel läbiotsimisprotokolli selle osa tõendina avaldamise, mis käsitles kanepi leidmist, kuna narkokoera kaasamisega ületas politsei talle läbiotsimismäärusega antud pädevust otsida vaid M-i arvutit. Kaitsja hinnangul ei ole tegemist seetõttu mitte lubatud juhuleiuga, vaid politsei poolt teadavalt seaduse rikkumise tulemusena avastatud tõendiga (5).

Prokurör palub avaldada K kohtueelses menetluses antud ütlused, kuna K on vahepeal surnud. Kaitsja vaidleb sellele vastu, sest ei temal ega ka süüdistaval ei ole olnud võimalik K-d omalt poolt küsitleda. Kohus avaldab K eeluurimisel antud ütlused (6). Lisaks K eeluurimisel antud ütlustele tõendab seda kelmuse episoodi veel M-i arvutist leitud meilivahetus, milles ta lepib kokku kohtumise K-ga. Kohtumise eesmärki meilist ei nähtu. Kohus mõistab M-i nende tõendite alusel süüdi (7).

Andke õiguslik hinnang allajoonitud asjaoludele ja väidetele.

Lahendus

Samavõrd oluline kui juriidiliselt õige lahendus on ka kandidaadi argumentatsioon selleni jõudmisel. Kuna kandidaatidel ei ole võimalik kasutada Riigikohtu lahendeid, siis konkreetsete kohtulahendite mitteteadmised ei ole viga. Küll eeldatakse üldpõhimõtete ja teooria head tundmist. Lisaks võivad tulemust mõjutada (+/- 1 kuni 2 punkti ulatuses) töö üldine struktuur, vormistamine, käekiri, uued ja õiged mõttekäigud, mida näidislahendus ei sisalda jms (10 punkti jääb maksimumiks).

1. Põhiseaduse § 21 lg 2 ja KrMS § 217 lg 1 limiteerib isiku kinnipidamise kriminaalmenetluses ilma kohtu loata 48 tunniga. Seda piiri ei või ületada ka siis, kui uuritakse erinevaid kuriteoepisoode. Seetõttu oli uue kinnipidamisprotokolli koostamine ja selle alusel isiku jätkuv kinnipidamine veel 48 tunniks ebaseaduslik (1 punkt).
2. Oportuuniteediprintsiip kehtib vaid menetluse lõpetamise osas, alustamise osas kehtib absoluutne legaliteediprintsiip (RKKK 3-1-1-137 p 16; 3-1-1-19-10 p 8.3; 3-3-3-60-10 p 7). Seega on prokuröri otsus menetluse mittealustamiseks ebaseaduslik (1 punkt).
3. KrMS § 126⁸ sätestab, et kuriteo matkimine on kohtu loal *kuriteotunnustega teo toimepanemine*. Antud juhul uurija U ühtegi kuriteotunnustega tegu toime ei pannud, tsiviilkäibes lubatud asja ostjana esinemine seda ei ole. Samuti ei saa rääkida kuriteole kihutamisesest või liigsest teoprovokatsioonist. M ise oli avaldanud internetis järjekordse kuulutuse eesmärgiga panna toime kelmus. Uurija ei viidanud oma tegevusega kordagi sellele, et M peaks mõne ebaseadusliku teo toime panema. Seetõttu on selline kurjategija kindlakstegemise viis uurimisautuse poolt lubatud menetlustaktikaline võte.

Riigikohus otseselt sellist kaasust siiski lahendatud veel ei ole, sarnasele probleemile on viidatud vaid RKKK nr 3-1-1-70-07, kus oli tegemist takso kasutamisega eemärgiga teada saada, kas tegemist on nn piraattaksoga või mitte. Riigikohus ei võtnud selles küsimuses aga lõplikku seisukohta. Seetõttu on võimalik esindada ka teistsugust arvamust. (2 punkti)

4. Põhiseaduse § 43 garanteeritud õigus sõnumite saladusele on ajalooliselt kujunenud vajaduse tõttu tagada puutumatus vahendaja kaudu liikuvatele kirjadele ja luua usaldust teenuseosutaja suhtes. Erilist kaitset vajavad üldkasutataval teel edastatavad sõnumid, mis ei ole suhtluse osapoolte mõjualas, eesmärgiga kindlustada sõnumi jõudmine puutumatuult saatjalt saajale. Esmajoones laieneb sõnumite saladus teabele selle edastamise protsessis (nt telefonikõne selle toimumise ajal, postisaadetise või e-kirja toimetamisel adressaadini). Kui sõnum on kohale toimetatud, on saajal üldjuhul võimalus valida, kas ja kuidas sõnum säilitada või hävitada. Sellised sõnumid ei ole

valitseva arvamuse (Riigikohtu lahend selles küsimuses siiski puudub) aluse enam PS § 43 kaitsealas, vaid kaitstud eraelu sättega, mille riive ei eelda kohtu luba. Seega on prokuröri määrus piisav kahtlustatava elukohast arvuti äravõtmiseks ja selle sisuga, sh salvestatud meilidega, tutvumiseks. (1 punkt)

5. Legaliteediprintsiip kohustab riiki iga kuriteokahtlust kontrollima ja menetlema, mistõttu ei oleks politsei saanud läbiotsimisel seaduspäraselt leitud narkootikume kindlasti tähelepanuta jätta. Samas ollakse siiski seisukohal, et *juhuleidu* võib läbiotsimisel küll leida, seda ei tohi aga spetsiaalselt otsida. Viimase lubamine viiks selleni, et iga kuriteokahtlus annaks riigile aluse isiku elu nõ pahupidi pööramiseks ka valdkondades, mis ei ole tõstatatud kuriteokahtlusega kuidagi seotud. See oleks aga ebaproportsionaalne. Seetõttu võib antud juhul nõustuda kaitsjaga, et narkokoera kaasavõtmine ei olnud seotud läbiotsimismäärusega lubatud arvuti otsimisega. Kuna kaasuses ei ole ka infot, et M-i suhtes oleks olnud lisaks kelmusele üleval ka mõne narkokuriteo kahtlus, siis ületas politsei oma pädevust. Samas ei ole Riigikohus sellist küsimust tänaseks otseselt lahendama pidanud.

Teine küsimus on selles, kas politsei poolt pädevuse ületamise tõttu muutub ka vastav tõend lubamatuks. Läbiotsimise puhul ei ole tegemist küll jälitustoiminguga, kus seadus välistab igasuguse rikkumise korral saadud info kasutamise tõendina, samas on Riigikohus üsna jäigal seisukohal, et teadliku seaduserikkumise teel saadud tõend ei ole lubatav ka muude uurimistoimingute puhul. Õigusriiklikkuse põhimõttest tulenevalt ei saa lugeda õigeks seda, et menetleja rikuks tõendeid koguma asudes teadlikult ja tahtlikult menetlusõigust põhjendusega, et ka rikkumisega saadud teavet võib tõendiks lugeda (RKKK 3-1-1-114-04 p 12, 3-1-1-97-06 p 31). (2 punkti)

6. KrMS § 291 lg 1 p 1 alusel võib kohtueelses menetluses antud ütlusi avaldada, kui isik on surnud. KrMS § 291 lg 3 võimaldab seejuures erandida vastu võtta ka deponeerimata ütlusi, kui on täidetud § 291 lg 3 p 1-3 tingimused. Kuna kõik need punktid on hinnangulised, siis on oodatud kandidaatide arutus nende üle. K usaldusväärst kahtluse alla sead vaid asjaolusid kaasuses ei kirjeldata. K ütlused on olulised ka kriminaalasja kui terviku seisukohalt – ilma nendeta ei oleks M-le 2. episoodis süüdistust esitatud. Kuna nii M-il kui tema kaitsjal on olnud K ütluste sisu varasemalt teada, siis võib ka väita, et neil on olnud küllaldane võimalus esitada neile oma vastuväiteid pärast nende avaldamist. Vt ka RKKK 3-1-1-64-13 p 11.4 (1,5 punkti)
7. KrMS § 15 lg 3 alusel ei või kohtulahend tugineda üksnes ega valdavas ulatuses tõendile, mille vahetat allikat ei olnud süüdistaval ega kaitsjal võimalik küsitleda. Seega on probleem selles, kas M-i arvutist leitud (kaudne) tõend K ja M kohtumise kohta on piisav, et väita, et M-i süüdimõistmise aluseks ei ole enam *valdavas ulatuses* vaid K eeluurimisel antud ütlused. Kuna väljend „valdavas ulatuses“ on küllaltki

ebamäärane, siis on oodatud kandidaatide arutus selle üle, kas KrMS § 15 lg 3 nõuded on täidetud või mitte. (1,5 punkti)